

FALIH MAHDI JABUR AL-ZAMILI

*The Feminist Novelistic Movement in Multicultural Societies:
A Comparative Study of the Cultural Content and Intellectual Vision in Tony Morrison's and
Inaam Kachachi's Novels*

(„Mișcarea romanescă feminisă în societățile multiculturală: studiu comparativ al
conținutului cultural și viziunii intelectuale în romanele lui Tony Morrison și Inaam
Kachachi”)

Teză de Doctorat

~Rezumat~

Relația dintre amintire și imaginația literară străbate scrisul lui Toni Morrison. Experiența sclaviei, prin mutația spațială și discontinuitatea temporală, a condus la o absență în conștiința afro-americană. Această absență rezultă nu numai într-o criză a memoriei, ci și într-o alienare culturală, explicată de Toni Morrison prin recursul la memorie. Toni Morrison apelează la două nivele de amintire în compoziția operelor ei. Dornică de a compensa tăcerea istoriei oficiale privind experiența neagră din Statele Unite, scriitoarea afro-americană recurge la fapte autentice, pe care le prezintă în mod precis imaginația și astfel dă sens unui alt tip de realitate. Pornind de la istoria personală și colectivă, Morrison prezintă o adevărată epopee a poporului negru prin legende africane și prin tehnici narative subversive și inovatoare. Un accent narativ este acordat negrilor care își pot spune povestirile dintr-un punct de vedere personal. Scrierea prezentului implică introducerea în narațiune a unor fragmente narative. Acest recurs la memorie în romanele sale servește nu numai pentru a înțelege o esență, ci și pentru a crea o identitate. Autoarea denunță în romanele ei o societate care tinde să-și neglijeze rădăcinile culturale, deschizând calea spre o memorie colectivă care conduce la reconciliere.

În acest creuzet care este Statele Unite, negrul este singura minoritate care și-a părăsit patria fără consimțământul său, și în lanțuri. Legătura cu țara de origine este astfel ruptă. Această discontinuitate spațio-temporală a afro-americanilor în Lumea Nouă, combinată cu

hegemonia culturii dominante, creează o schimbare a memoriei și o pierdere a direcției. Pentru autoare, noțiunea de sclavie poate fi citită la nivel socio-cultural. Memoria este adesea asociată cu suferința în romanele lui Morrison, iar personajele sunt tentate să-și reprime memoria pentru a evita suferința.

O particularitate a societății americane este prezența unor categorii socio-etnice cu o identitate hibridă, cum ar fi afro-americanii, hispano-americanii, arabo-americanii. Această identitate hibridă care părea stabilă și funcțională a explodat într-o mie de bucăți o dată cu turnurile gemene în urma atacurilor din 11 septembrie 2001. Zvonurile despre arabo-americanii care se bucură în restaurante ca urmare a atacurilor au început să circule, iar „islam” și „arab” au început să se rimeze cu „terorism”, care vizează, fără nicio distincție, orice american de origine estică. Așa-numiții actori ai „terorii” au devenit victime ale terorii „isterice” care s-a dezvoltat ca reacție la aceste evenimente. Așa cum ficțiunea s-a concentrat asupra motivelor care pot determina un individ să perceapă un atac terorist, în aceeași măsură se ocupă și de consecințele atacurilor din 11 septembrie 2001, de războaiele din Afganistan și Irak, de Legea patriotului (26 septembrie 2001) și stigmatizarea populației arabe-americane. Într-adevăr, una dintre consecințele din 11 septembrie a fost reparația unui chestionar de identitate, în special în Statele Unite. Astfel, scriitorii au examinat impactul din 11 septembrie asupra sensului „americanității” și asupra posibilității de a menține o identitate hibridă, în special pentru oamenii din comunitatea arabo-musulmană, restabilind astfel problema multiculturalismului.

Subiectele romanelor se alimentează din teme care au relații mai mult sau mai puțin strânse cu cele sociale. Creația literară nu scapă de acest concept, a cărei scriere este caracterizată de spargerea tiparelor scripturale, de încălcarea tabuurilor și de violența tonului. În acest sens, literatura, ca manifestare scrisă a gândurilor și tradițiilor sociale, ne permite să ne bazăm demersul critic din lucrările a două scriitoare aparținând unor medii culturale și sociale

complet diferite: laureata Premiului Nobel pentru literatură, Toni Morrison, și scriitoarea iraqiană creștină caldeană Inaam Kachachi. Ambele se ocupă de probleme umanitare, aceasta fiind caracteristica lor comună și principalul motiv care ne-a determinat să alegem acest subiect. În acest sens, romanele *Beloved* (Toni Morrison) și *The American Granddaughter* (Inaam Kachachi), vor constitui corpul nostru de analiză. Autoarea irakiană a romanului *The American Granddaughter* (2008) prezintă personaje din comunitatea arabo-americană a căror identitate s-a deteriorat în urma atacurilor asupra World Trade Center. Această chestiune de identitate ne îndeamnă să regândim condițiile de apartenență la o comunitate, precum și dezvoltarea identității individuale într-o relație condiționată de responsabilitatea față de ceilalți. Reacția la eveniment, apariția celorlalți în ochii altora, criteriile pentru construirea unei identități personale dependente de societate sunt punctele de acces pe care vreau să le deschid pentru a aborda aceste texte și să realizez o configurație a identității care a devenit imposibilă.

Zeina, naratoarea din romanul lui Kachachi, a crescut în Irak, însă a trebuit să fugă de regimul irakian cu părinții și să se stabilească în Statele Unite. În urma naturalizării, ea are senzația de apartenență la comunitatea americană, sentiment care o face, după 9/11, să se angajeze în armata americană ca interpret. Întoarcerea în Irak, care implică acest angajament, conduce la o dublă provocare pentru identitatea ei hibridă: percepută de camarazii ei americani ca iraqiană, ea trebuie să-și demonstreze vizibil americanitatea, în timp ce în ochii populației locale și ai familiei ei irakiene ea și-a pierdut acea identitate arabă, fiind o trădătoare care lucrează pentru armata de ocupație, și care chiar și-a luat cetățenie americană. Crezând că va putea facilita comunicarea între cele două comunități care formează identitatea ei hibridă, Zeina se confruntă cu imposibilitatea de a reconcilia originea ei arabă și americanitatea ei în Irak și în Statele Unite în lumea care apare după atacurile din 11

septembrie și care i-au provocat o ruptură a identității, forțându-o să își nege alteritatea prin alegerea pe care o face în favoarea țării adoptive.

Dacă ne întoarcem la istoria literaturii privind imaginea și statutul femeilor, observăm că dobândirea acestui statut a trecut prin mai multe faze și mai multe pericole ale unei istorii destul de pline de evenimente. În societatea patriarhală tradițională - nu numai în lumea arabă, dar și în Europa de Vest și în America - femeia era de obicei prezentată ca o creatură slabă, înrobătită de bărbat, folositoare numai pentru îngrijirea copiilor ei și pentru menaj, total exclusă din întreaga viață socială. Cu toate acestea, începând cu secolul al XIX-lea, peisajul literar s-a fost îmbogățit considerabil prin contribuția feminină, fiind abordate diverse teme, printre cele mai îndrăznețe. Această literatură se bucură astăzi de un mare succes, cu un public cititor liberalizat.

Disertația noastră se bazează pe câteva ipoteze de cercetare formulate în conformitate cu o serie de întrebări la care sperăm că am furnizat răspunsuri adecvate. Astfel, am fost interesați de măsura în care pot fi stabilite legături între operele literare scrise de doi scriitori aparținând unor spații geografice diferite și cu medii culturale complet diferite. Am considerat necesar să investigăm modul în care un scriitor ca Toni Morrison reușește să reflecteze condiția precară a femeilor într-o societate dominată de stereotipurile rasiale și etnice sau cum un scriitor ca Inaam Kachachi reflectă impactul dureros al dezrădăcinării, relocării și posibilului întoarcere a femeii exilate. Am fost preocupați de acele elemente care pot fi detectate în lucrările acestor scriitoare, care în cele din urmă evidențiază diferite grade în care personajele lor feminine se confruntă cu „alteritatea” lor și, pe aceeași linie de gândire, am încercat să aflăm dacă principiile teoretice ale feminismului pot oferi cheia unei înțelegeri corecte a acestor scriitoare. Având în vedere circumstanțele sclaviei și migrației forțate a africanilor în sclavia din America, a fost important să subliniem modul în care Toni Morrison (și personajele ei) se

confrunt[cu alteritatea lor ca negri în America predominant albă. În cele din urmă, dacă relația dintre țara exilată și țara adoptiv[este definită de un sentiment intensificator al neputinței, am demonstrat cum personajele scriitoarei irakiene reacționează la realitățile exilului pe fundalul evoluțiilor recente din țara lor de origine.

Formulând aceste întrebări preliminare și oferind răspunsuri, s-ar putea ajunge la o mai bună înțelegere a esenței alterității – fie ca urmare a comerțului cu sclavi transatlantic, fie ca impact cultural al migrației asupra existenței exilatului – în societățile multiculturale, precum și conținutul cultural și viziunea intelectuală în romanele lui Tony Morrison și Inaam Kachachi.

Cu toate acestea, domeniul literaturii comparate este practic nelimitat, cu limite stilistice și literare încă greu de precizat: ceea ce urmează să fie inclus și ceea ce trebuie lăsat în afara ei este încă o chestiune de dezbateri greoaie. Disertația actuală încearcă să explice două direcții particulare de studiu: opiniile lui Tony Morrison privind situația femeii în America multiculturală și poziția lui Inaam Kachachi față de complexitatea existenței femeii arabe în exil. Prezența activă a ambelor scriitoare în peisajul literar din SUA și Franța / Irak face obligatorie reducerea oricărei cercetări științifice la un număr de produse literare, considerate cele mai potrivite pentru scopul nostru. În această teză, ne-am concentrat eforturile în cea mai mare parte asupra a două texte care au ajuns, cu trecerea timpului, să fie înțelese ca fiind reprezentative pentru aspectele luate în considerare: romanul *Beloved*, de Toni Morrison (un roman care a devenit deja un text canonic) și *The American Granddaughter* de Inaam Kachachi (un roman scris inițial în limba arabă și tradus în limba engleză). Facem trimiteri, ori de câte ori este necesar, la alte romane scrise de Toni Morrison, în timp ce, în cazul scriitorului irakian, pentru simplificare, ne limităm comentariile la singurul roman publicat în engleză, evitând alte lucrări publicate doar în limbile arabă și franceză.

Metoda pe care am urmat-o în abordarea acestor două scriitoare diferite este cea comparativă. Pornim de la presupunerea că studiul literaturii dintr-o perspectivă comparatistă depășește granițele geografice ale unei țări specifice, oferind cele mai potrivite instrumente și făcând din ce în ce mai mult eforturi pentru a se deschide spre noi dimensiuni culturale care depășesc cu mult granițele producțiilor canonice ale civilizației occidentale, incluzând în domeniul său de aplicare alte limbi și literaturi non-occidentale, în acest caz literatura lumii arabe. Pe de altă parte, și în conformitate cu titlul pe care l-am ales – „Mișcarea romanescă feministă în societățile multiculturale: studiu comparativ al conținutului cultural și viziunii intelectuale în romanele lui Tony Morrison și Inaam Kachachi” – a fost necesară aplicarea principiilor criticii feministe ambelor scriitoare și identificarea acelor elemente care disting gândirea feministă în spațiul cultural al societății multiculturale americane și în lumea arabă. Mai mult, poziționarea noastră față de Inaam Kachachi a făcut necesară aplicarea unei abordări contextuale, relaționând intriga din *The American Granddaughter* la evenimente recente din istoria irakiană.

Disertația noastră este structurată în Introducere și trei părți, fiecare conținând trei capitole, un capitol de concluzii, urmate de ilustrații și diagrame, anexe și lista lucrărilor citate. Toate ilustrațiile aparțin domeniului public și toate resursele menționate în text sunt citate în mod corespunzător și afișate în lista de lucrări.

PRIMA PARTE: A Theoretical and Contextual Approach („O abordare teoretică și contextuală”) cuprinde trei capitole – Capitolul 1: *Comparative Literature and Otherness* („Literatura comparată și alteritatea”); Capitolul 2: *The Early Shaping of a Feminine Diasporic Writing* („Formarea timpurie a unei scriituri diasporice feminine”); și Capitolul 3: *Novelistic Trends of Contemporary Feminist Literature* („Tendențe românești în literatura

feministă contemporană”) – și stabilește fundamentarea teoretică a discursului critic.

Capitolul 1: *Comparative Literature and Otherness* („Literatura comparată și alteritatea”)

asigură baza teoretică a investigației noastre și subliniază principiile generale ale literaturii comparate – abordarea de bază a demersului nostru – și definește termenii: diaspora, exil, literatură diasporică, cu un accent deosebit pe evoluția literaturii comparate arabe.

Pornim de la premiza după care literatura comparată, ca practică hermeneutică, este responsabilă pentru studiul literaturii prin intermediul culturilor și depășește granițele geografice ale unei țări anume, explicând astfel alegerea celor două scriitoare. Ne referim la poziționările autoritare ale unor teoreticieni de renume ai domeniului, ca Jonathan Cullen, Djelal Kadir, Steven Tötösi de Zepetnek, Manfred Schmeling, pentru a concluziona că literatura comparată a evoluat în studiul sistematic al ansamblurilor supranaționale, în care varietatea lingvistică și relațiile cu ceilalți realizează o țesătură proiectată în teoria literară și critică. Pe de altă parte, dacă granițele există, ele nu trebuie ignorate: ele pot fi politice, istorice, culturale, lingvistice etc., iar comparatistul trebuie să țină cont de diferitele aspecte care intră în acțiune de îndată ce este traversată una dintre aceste bariere. Criticii postcoloniali Edward Said și Homi Bhabha postulează conceptul de „otherness” (alteritate): Said argumentează că relația colonială dintre colonizatori and colonizați, acești „ceilalți” marginalizați, este una ierarhică și care nu supune un schimb reciproc, în vreme ce pentru Bhabha „alteritatea” este legată de conceptul de „mimetism”, de încercarea de dizlocare a poziției și efectelor asupra subiectului colonial prin procese de repetiție, iterație și variație. Identitatea culturală și politică sunt construite printr-un proces de alteritate.

Pe de altă parte, termenul „diaspora” include atât migrarea cât și colonizarea și se aplică diasporei arabe. Am menționat modul de înțelegere a fenomenului de diaspora de către Robin Cohen, Philippe Fargues, Philip Marfleet, Ami Elad-Bouskila, Stuart Hall, Jonathan Culler,

and Salman Rushdie. Un subcapitol special este dedicat dezvoltării literaturii comparate ca disciplină în lumea arabă, și contribuțiile pionierilor comparatismului arab: Rifa'a al-Tahtawi, Adib Ishaq, Ahmad Faris al-Shidyaq, Najib Al-Haddad, Sulayman Al-Bustani, Ruhi al-Khalidi și Qusati al-Homsi.

Capitolul 2: *The Early Shaping of a Feminine Diasporic Writing* („Formarea timpurie a unei scriituri diasporice feminine”) trasează formarea unei diaspore feminine în America, începând cu prezența femeilor africane vândute în sclavie în timpul pasajului transatlantic și a tratamentelor inumane a acestora din partea negustorilor de sclavi și continuă cu trezirea conștiinței de sine a femeilor arabe și a rezistenței (literare) împotriva societății patriarhale tradiționale, dezvoltarea unei comunități arabe americane și statutul contemporan al acestei comunități în urma atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001. Unul dintre elementele importante care merită menționate despre comerțul cu sclavi a fost – în opinia lui Stephanie Smallwood – „traectoria unidirecțională” și abuzul sexual pe care femeile africane au fost supuse la bordul corăbiilor și, ulterior, pe plantații. A fost o demonstrație de voință și putere îndreptată spre întreaga comunitate de sclavi, așa cum se vede în relatările de primă mână și în comentariile lui Michael Angelo Gomez, Henrik Clarke și Angela Davis. Am considerat necesar să subliniem conexiunea neașteptată dintre simbolul american al libertății și lumea arabă: intenția lui Frédéric-Auguste Bartholdi de a numi o versiune anterioară a Statuiei Libertății, „Egiptul purtând lumina în Asia”.

Complexitatea și diversitatea lumii arabe au intrigat de mult analiștii occidentali și am considerat necesar să explicăm câțiva termeni de bază adesea înțeleși greșit - Islam / musulman și islamism / islamist – înainte de a sublinia dezbaterile intense a secolului al XIX-lea privind egalitatea de gen și supremația masculină, sau emanciparea femeilor și accesul la educație și contribuțiile unor gânditori precum indianul Sayyid Mumtaz Ali, egipteanul

Qasim Amin, și tunisianul Tahar Haddad. Excluse în mod tradițional de la participarea activă la construirea narațiunii istorice și culturale a lumii arabe, discreditate și neglijate în țara lor și în străinătate și chiar etichetate ca agenți ai colonialismului și culturii occidentale, scriitoarele și activistele arabe au căutat mult timp vizibilitatea în dezbateri la nivel regional, național și global. Menționăm opiniile exprimate de Fedwa Malti-Douglas, Fadia Suyoufie, Djebar, Sahar Khalifeh, Fadia Faqir sau Leila Abouzeid care au introdus complexitatea în dezbaterile identității naționale și pan-arabe și au subliniat lacunele din istoria, literatura, și tradițiile lingvistice. În romanele lor, ele largesc cadrul parametrilor de categorizare feministă și dezvoltă identitatea feminină cu mult peste imperativele naționaliste ale anticolonialismului; identitatea personajelor lor feminine nu este colectivă și, prin urmare, nu se limitează la identificarea naționalistă postcoloniană. Femeile din romanele lor ating un fel de subiectivitate care le îndeamnă să scape de tradiția colectivistă islamică și de individualismul secular occidental. Ne referim la studiile realizate de Courtney Radsch și Sahar Khamis, Miriam Cooke, sau Hanan Hussam Kashou. După analiza situației femeii în Orientul Mijlociu și Irak (privită din perspectiva tradiției coranice) și evoluția gândirii feministe în timpul și după domnia lui Saddam Hussein, oferim unele considerații privind terorismul și violența, cu accent pe violența domestică și pe dominația masculină într-o societate tradițional patriarhală.

Capitolul 3: *Novelistic Trends of Contemporary Feminist Literature* („Tendințe românești în literatura feministă contemporană”) se bazează pe premiza că literatura feministă este considerată a fi creativă datorită legăturii sale intime cu cauzele femeilor și pentru că vine în apărarea libertății și drepturilor acestora, cu impact asupra diverselor societăți pe parcursul istoriei, ajutând femeile să-și obțină libertatea și independența. Chiar dacă se consideră că literatura feministă se concentrează asupra diferitelor forme de sexualitate (incluse în producția de literatură feministă), nu ne vom limita să analizăm o teorie specifică, deoarece autorii de sex feminin au fost influențați de tot felul de teorii, cum ar fi marxismul, psihologia

și teoriile structurale. Vrem să demonstrăm că ideea esențială a literaturii sau filosofiei feministe se referă la ceea ce s-a întâmplat în timpul asupririi femeilor atât în spațiul creativ, cât și în literatura critică.

Considerăm dezbateră feministă actuală pe coordonatele literaturii feminine și dedicăm spațiu amplu școlii feminine/feministe franceze (Simone de Beauvoir, Hélène Cixous, Chantal Chawaf, Luce Irigaray sau Julia Kristeva), menționând, de asemenea, contribuțiile criticii feministe britanice reprezentate de Elaine Showalter, Patty Stoneman, Margaret Homans și Kate Flint. Dezbateră continuă cu privire la scrierile femeilor ne oferă prilejul de a afirma și evidenția o poziție estetică în cadrul luptei femeilor și de a o transpune în domeniul literar și universitar, propunând o teorie estetică care combină practica literară cu producția critică. Cercetătorul palestinian Isam M. Shihada definește feminismul ca o mișcare care urmărește să sporească calitatea vieții femeilor prin sfidarea normelor societății bazate pe dominația masculină și care implică emanciparea femeilor din cătușele, restricțiile, normele și obiceiurile impuse de societate. Atunci când scrie despre scrierile femeilor afro-americane, Deborah E. McDowell este de părere că acestea și-au asumat, pe parcursul întregii lor tradiții, o misiune revizionistă care vizează înlocuirea realității cu stereotipul. Romanele afro-americane încurajează crearea unei relații dinamice și complexe între autor și cititor, care implică producerea unei teorii critice specifice provenite din texte. Viziunea scriitorilor negri este cu siguranță unică, având în vedere inovația narativă și reconfigurarea mesajului social și uman transmis, de obicei limitat și distorsionat. Pe de altă parte, nu putem examina criticile Est-Vest privind relațiile de gen fără a extinde afirmația lui Edward Said că lumea musulmană există „pentru” Occident și afirmăm că și Occidentul există „pentru” lumea islamică, în timp ce intenția scriitorilor afro-americani care încurajează o interpretare istorică, politică și socială a textelor, apropie romanele lor de tradiția literară a realismului, dar își aduc contribuția proprie prin adăugarea unor elemente specifice.

PARTEA A DOUA: *The Intellectual and Social Contents of Toni Morrison's Novels* („Conținutul intelectual și social al romanelor lui Toni Morrison”) este prima componentă analitică a efortului nostru critic și discută scrierile lui Toni Morrison din trei puncte de vedere aparent diferite, în trei capitole: Capitolul patru: *Towards an African American Version of Feminism* („Către o versiune afro-americană a feminismului”); Capitolul Cinci: *Racial and Ethnic Discrimination* („Discriminarea rasială și etnică”); Capitolul șase: *Slavery and Man's Self-respect* („Sclavia și respectul de sine al omului”). Subliniem, ori de câte ori este necesar, unele dintre temele recurente ale romanului african american, cum ar fi recuperarea trecutului african al scriitoarei, căutarea libertății, importanța familiei și comunității și lupta personajelor (femeilor) pentru a supraviețui discriminării rasiale, de clasă și de gen.

Capitolul 4: *Towards an African American Version of Feminism* („Către o versiune afro-americană a feminismului”) pregătește calea către o discuție mai detaliată a romanului lui Toni Morrison, *Beloved* prin abordarea unor subiecte cum ar fi apariția feminismului negru, relația dintre gândirea tradițională patriarhală afro-americană și feminism, și o prezentare a feminismul afro-american. În primul rând, subliniem percepția feminismului în cadrul comunității afro-americane, feministele negre cerând o definiție adecvată a patriarhiei – un concept care s-a dovedit a fi incompatibil cu feminismul afro-american.

Dezvoltarea gândirii feministe afro-americane este văzută în contextul dezbaterilor la nivel național din a doua jumătate a anilor '60, când apariția feminismului negru a fost considerată un eșec al activistelor de culoare în a-și face auzită vocea în mișcarea neagrilor și organizațiile feministe albe. Gândirea feministă afro-americane se bazează pe necesitatea de a lega problemele de rasă, clasă și gen în lupta pentru negri, așa cum se vede în scrierile lui Pauline Terrelonge, Vicky Crawford, Benita Roth, Barbara Smith, Paula Giddings sau

Kimberlé Crenshaw. În ceea ce privește societatea patriarhială afro-americană, analiștii consideră necesară redefinirea conceptului în sine pentru a evita degradarea relațiilor de gen în cadrul grupului rasial. În aceste condiții, scriitorul african american este conștient de importanța legăturii care poate fi stabilită între cititor și text, care poate și trebuie să fie atât revelatoare, cât și provocatoare; astfel, literatura afro-americană este întotdeauna angajată într-un proces productiv, deoarece încurajează cititorii să caute înțelesul sub suprafața unei scrieri și să completeze tăcerile existente în text și la sfârșitul acesteia să se caracterizeze de obicei prin deschidere. Ca atare, misiunea femeilor afro-americane se reflectă în temele romanelor lor: victimizarea femeilor prin violență fizică și psihologică; exploatarea sexuală; lupta pentru supraviețuire într-o lume guvernată de rasism, sexism, clasism și gândire stereotipică; legătura psihologică și socială a femeilor cu experiențe și scopuri comune; și relația dintre femeile și bărbații negri.

Capitolul 5: *Racial and Ethnic Discrimination* („Discriminare rasială și etnică”) prezintă operele angajate ale scriitoarei și poziția ei față de realitățile sclaviei și condiția actuală a femeilor afro-americane. Începem cu o incursiune în dezvoltarea gândirii rasiale în secolul al optsprezecelea și în perioada colonială, cu accent pe abolirea oficială a sclaviei în Franța în 1848 și pe evoluția personajului negru, mai întâi în textele științifice, apoi în așa-numita literatură exotică care transformă negrul într-un caracter romantic. Subliniem importanța mișcării Negritudii și contribuția scriitorilor francofoni Léopold-Sédar Senghor (Senegal) și Aimé Césaire (Martinica) care văd Negritudinea ca patrimoniu cultural, valorile și spiritul civilizației negro-africane, și legătura dintre această mișcare și Renașterea Harlem și vocile sale majore: WEB Du Bois, Langston Hughes, Claude McKay, Jean Toomer, James Weldon Johnson. Ca răspunsuri extra-literare la rasism, subliniem – alături de Mișcarea Socială pentru Drepturile Civile – dimensiunea artistică a muzicii care, conform lui Theodore Adorno, are aceeași origine ca și procesul social, iar evoluțiile sociale, asemănătoare cu auto-revoluția

materialului muzical, sunt încărcate cu un repertoriu emoțional în evoluție, impregnat de istorie.

O trecere în revistă a romanelor lui Toni Morrison evidențiază temele recurente care abordează subiecte centrale ale preocupării umane, cum ar fi rasismul, sexismul, războiul, sărăcia, incestul, trădarea, crima și semnificația comunității și a iubirii. Continuăm analiza noastră pornind de la ideea că marginalizarea comunității afro-americane este consecința demarcării rasiale care delimitează două spații din cadrul societății americane: centrul majorității (alb) și spațiul periferic al minorității (negru). Toni Morrison refuză înclinația spre invizibilitate și tăcerea femeii negre din societatea americană. Dimpotrivă, ea încearcă să dea glas, prin scrisul ei, acestei minorități de discursuri, chiar și în comunitatea neagră însăși, construindu-și personajele de sex feminin pornind de la anumite caracteristici care sunt, în general, foarte prezente în toți protagoniștii ei. Mai departe ne referim la unele dintre romane, subliniind: experiența obișnuită a reducerii oricărui discurs la culoarea pielii care conduce la excluderea comunității negre din cercul puterii (*Sula*); efectele traumatice ale culturii comodificării femeilor (*A Mercy*); conservarea, educația, conștiința culturală și vindecarea care caracterizează relația mamă-fică (*The Bluest Eye*); sclavia, pierderea identității și reaproprierea trecutului (*Beloved*); și paralela dintre muzică și tehnica narativă a lui Morrison (*Jazz*).

Capitolul 6: *Slavery and Man's Self-respect* („Sclavia și respectul de sine al omului”) discută povara sclaviei, cauzele care au dus la schimbarea africanilor în America, drumul de la sclavie la tortura gratuită și lupta africanilor americani împotriva amneziei naționale, așa cum se vede în romanele lui Toni Morrison *Beloved*, *Paradise*, *Song of Solomon*, *A Mercy*, și *God Save the Child*. Analiza noastră începe cu o referire la decolonialism, considerat de Walter D. Mignolo drept contrapunct al modernității/colonialității, și ca un contrapunct la reorganizarea

modernității coloniale cu imperiul britanic și colonialismul francez. Frantz Fanon pune la îndoială înstrăinarea unei lumi dominante care subminează și modifică comunitățile, precum și subiectele în dezvoltarea personală a acestora, iar Jean-Paul Sartre subliniază faptul că „europeanul a reușit să devină un om doar prin crearea de sclavi și monștri”. Toni Morrison și-a exprimat de multe ori dorința de a ridica vălul de pe ceea ce ar fi putut fi realitatea sclaviei în Statele Unite. În *Beloved*, recurând la un realism magic, ea răspunde cu vălul supranatural, presupus, care ar acoperi decalajul din inima personajului Seth, care se referă la vina stăpânilor de sclavi. În *Paradise*, simbolismul negru în universul creștin trimite la un discurs alienant care traduce procesul de supunere, conștiința unui ordin care stigmatizează „subiectul negru”. În *A Mercy* Toni Morrison prezintă o situație care depășește cu mult binarismul alb-negru, schimbând în mod constant conceptul de alteritate și ne arată că sclavia și rasismul nu erau inerente ideologiei coloniale, ci că erau mai degrabă un „cuplu” construit, plantat, instituționalizat și legalizat de-a lungul deceniilor. Recurgem la opiniile unor cercetători, ca Maryemma Graham, Amaryll Chanady, Bonnie Angelo, John Anthony Cuddon, Ashraf Rushdy și Missy Dehn Kubitschek. În cel mai recent roman al ei, *God Help the Child*, Toni Morrison apelează la simțul responsabilității afro-americanilor față de fiii și fiicele lor. Ea reprezintă un manifest de speranță în rezistența generațiilor tinere, în ciuda greșelilor părinților.

În concluzie, caracteristicile formale și tematice ale romanelor lui Morrison sunt clar atribuite unei tradiții afro-americane care încearcă să mențină în viață moștenirea culturală a rasei. Ea stabilește, ca una dintre principalele sale strategii narrative, analiza relației complexe dintre rasă, sex și clasa socială ca elemente determinate în identitatea ființei africane americane. Prin memoria ritualistă a trecutului, Morrison le permite personajelor să își creeze propria istorie, inițierea procesului de reconstrucție a unei identități în care experiența victimizării feminine devine o amintire care le permite să depășească condiția prezentului.

PARTEA A TREIA: *Human and Existential Concern in Inaam Kachachi's Novels*

(„Preocupări umaniste și existențiale în romanele lui Inaam Kachachi”) este o prezentare a poziției exprimate de scriitoarea iraqiană Inaam Kachachi's despre condiția femeii arabe din diaspora, dificultățile de rădăcinării și a unei identități hibride, și drama reîntoarcerii. of the Arab woman in the diaspora, the plight of the uprooting and of a hybrid identity, și cuprinde trei capitole – Capitolul 7: *The Identity of the Arab/Muslim woman* („Identitatea femeii arabe/musulmane”); Capitolul 8: *The Archives of Memory – Inaam Kachachi's Fictionalization of History* („Arhivele memoriei – ficționalizarea istoriei de către Inaam Kachachi”); Capitolul 9: *Migration and the Dilemma of Return* („Migrația și dilema întoarcerii”) – care o prezintă pe scriitoarea iraqiană în contextul mișcării feministe din lumea arabă, discută conceptele de exil, diaspora, și identitate hibridă în romanul *The American Granddaughter* cu referiri și la celelalte romane ale scriitoarei.

Capitolul 7: *The Identity of the Arab/Muslim woman* („Identitatea femeii arabe/musulmane”)

analizează fundalul și coordonatele literaturii feminine arabe în contextul mișcării feminismului în Orientul Mijlociu și eliberarea scrisului femeilor arabe. Am considerat necesar să trasăm dezvoltarea feminismului încă din perioada colonială – când a implicat conștientizarea și analiza inegalităților de gen, privarea drepturilor femeilor și eforturile femeilor de a le remedia – la versiunea mai recentă a feminismului islamic. În lumea arabă / musulmană, obiceiurile sunt la fel de puternice ca și legea în sine iar subiectele personale și familiale subliniază limitele în care se presupune că o femeie musulmană își definește propria identitate: spațiul identității femeii este cel al femeii musulmane. Precursorii principali ai mișcării feministe și-au propus, cu obiectivele și abordările lor, să asigure femeilor o mai mare demnitate și libertate prin educație, egalitate de drepturi cu bărbații și abolirea vălului. Menționăm contribuția unor activiști feminisții arabi notabili și pozițiile critice ale specialiștilor, precum Ziba Mir-Hosseini, Fatima Mernissi, Raja Rhouni, Margot Badran și

Amina Wadud. Subliniem ideea că o tradiție tradițională este dominantă în cultura arabo-islamică: Occidentul nu dorește să-și dea seama că majoritatea problemelor reale care afectează femeile musulmane provin din contradicțiile la care a fost supusă lumea musulmană, iar mișcarea feministă a considerat că problema emancipării femeilor nu este o chestiune religioasă, ci mai degrabă un fenomen social.

Eliberarea scrisului femeilor arabe este deci un proces complex care a început în secolul al XIX-lea cu descoperirea și adoptarea genurilor și a formelor literare occidentale. Scriitoarele contemporane arabe s-au pus în slujba mișcărilor de eliberare politică și a îmbunătățirilor sociale ale țărilor respective. Aceste lucrări literare se încadrează în patru categorii, urmând abordarea tradițională (viața privată prevalează asupra publicului); abordarea realistă (tensiunile ideologice, politice și sociale); abordarea feministă (experiențe personale, o poziție dmnă în societate); abordarea socio-politică (înțelegerea și combaterea problemelor care afectează societatea sau țara lor). Menționăm un număr de scriitori arabi remarcabili, inclusiv unii scriitori irakieni din diaspora. În final, comentăm evoluția istorică și starea actuală a comunității creștine din Irak, din care face parte și Inaam Kachachi.

Capitolul 8: *The Archives of Memory, or Inaam Kachachi's Fictionalization of History* („Arhivele memoriei – ficționalizarea istoriei de către Inaam Kachachi”) analizează romanul *The American Granddaughter* pornind de la interpretarea lui Derrida a teoriei memoriei lui Freud, care face ca conceptul de represiune freudian să fie o modalitate de arhivare inconștientă, dar care încă există și condiționează abordarea noastră față de eveniment. Evenimentul în acest caz este reprezentat de atacurile teroriste din 11 septembrie și de arhivele inconștiente lăsate de aceste atacuri, iar romanul detaliază impactul lor asupra personajului Zeina – tânăra exilată iraqiană respinsă de țara ei și acceptată de SUA, pentru a fi ulterior respinsă de propriul popor atunci când revine în Iraq în calitate de translator pentru

armata americană de ocupație.

Zeina se simte abandonată de originea ei iraqiană și singura identitate pe care o poate accepta este cea americană, cea care va exploda ulterior și o va transforma într-o „oglină spartă”. Este o etică individuală – aceea de a recunoaște existența celuilalt și a limitei proprii sale ființe, care generează o responsabilitate necesară față de cealaltă – ceea ce o determină pe Zeina să ia măsuri. Evenimentele din 11 septembrie declanșează sentimentele ei patriotice în stare latentă (dacă nu chiar inexistente) și-i oferă justificarea deciziei. Înapoi în Irak după exilul forțat, Zeina trebuie să depășească lupta interioară în identitatea ei hibridă – o identitate care răspunde afirmației lui Homi Bhabha despre o migrație care provoacă identitatea națională bine stabilită. Pe de altă parte, Zeina se străduiește să se contureze cu propria ei identitate hibridă arabo-americană, și să decidă asupra apartenenței ei corecte.

Rahma, bunica Zeinei este principalul personaj irakian din roman. Văduva unui fost ofițer din armata irakiană și păstrătoarea amintirilor familiale, ea este o adevărată „arhivă” vie care, din păcate, se bazează numai pe trecut, fără a se deschide spre viitor. Personalitatea copleșitoare a Rahmei și impactul ei asupra conștiinței protagonistei este văzută de-a lungul întregului roman până la moartea ei, când Rahma se transformă într-o figură tutelară ale cărei cuvinte și gânduri sunt arhivate în amintirea și trupul nepoatei ei. Menționăm aici opiniile lui Derrida care face o paralelă între arhiva inconștientă și dezvoltarea unei figuri fantomă cu care putem dialoga și care influențează deciziile și acțiunile noastre, cum ar fi fantoma din *Hamlet*.

De asemenea, subliniem importanța acordată scrisului în romanul lui Inaam Kachachi. Pentru protagonistă, scrisul este o modalitate de a încerca să-și depășească condiția, iar laptopul ei este atât un jurnal al experienței în Irak, cât și un jurnal care mărturisește descompunerea propriei identități: cuvintele devin actori, ceea ce transpare în capacitatea lor de a concretiza imaginile astfel încât acestea să nu se dezintegreze. Romanciera propune să considere actul

de scriere ca pe un act de duplicare care subliniază distanța de la sine intrinsecă la scrierea despre sine. Zeina este spectatorul emblematic, pasiv, traducător și mediator, care trece prin lume fără să se implice, subliniind disfuncțiile instrumentelor fictive și imaginare. Dilema cu care se confruntă naratorul hibrid este similară cu cea întâlnită de protagoniștii altor romane scrise de scriitorii arabi din diaspora, de exemplu *The Translator* (1999), de Leila Aboulela, *My Name Is Salma* (2007) de Fadia Faqir și *Arabian Jazz* (1993) de Diana Abu-Jaber. Experiențele fictive ale personajelor acestor romane reflectă problemele întâmpinate de imigranții arabi, prinși în diviziunea dintre națiuni, loialități, acasă și familie, și experiențele acestora, inclusiv dislocarea, rasismul și respingerea, asimilarea, hibriditatea și eterogenitatea.

Capitolul 9: *Migration and the Dilemma of Return* („Migrația și dilema întoarcerii”) continuă analiza cu o lectură a romanului *The American Granddaughter* din perspectiva revenirii emigrantului în țara de origine, cu referire la noțiunile de memorie și identitate, diaspora, identitate hibridă, traducerea ca transfer cultural, cu o abordare a romanului *Tashari* (2013),

Dacă identitatea poate fi construită doar în cadrul interacțiunii simbolice cu alții, romanele lui Inaam Kachachi evidențiază acele elemente care determină identitatea poporului irakian, fie în exil, fie acasă. Dacă identitatea este o structură constructivă în interacțiune dinamică cu alții, romanele ei precizează cine sunt acești alții și rolul lor în modelarea identității culturale și colective contemporane irakiene.

În acest roman întâlnim cel puțin două opinii privind migrația: Zeina o vede ca pe o formă de soluționare, întreaga lume poate fi patria ei și ea poate să se considere cetățean al lumii. Pe de altă parte, Muhaymen definește emigrația drept captivitate, care îl lasă suspendat între două vieți, fără nici o satisfacție în deplasare sau întoarcere. Menționăm opiniile autoritare privind migrația și diaspora ale unor specialiști, cum ar fi William Safran, Paul Gilroy, Stuart Hall, Leyla Al Maleh, Steven Vertovec, Jørgen Nielsen și Barbara Nimiri Aziz.

Am dedicat o secțiune importantă din acest capitol romanului privit din punct de vedere al limbajului și al vocabularului și am subliniat modernitatea acestuia și fenomenul diglosiei, prezent în multe narațiuni arabe contemporane: cadrul romanului este în arabă clasică, dialogurile sunt aproape toate în dialectul irakian. Observăm insistența scriitoarei asupra moștenirii asiriene a lui Zeina, combinată cu cunoștințele sale despre poezia arabă și despre utilizarea unei forme elegante a limbii arabe.

Diverse pasaje din roman transmit o imagine a activității lingvistice din Irak ca un focar de criză și dau mărturie că aceasta presupune o mulțime de sarcini diferite, iar sarcinile Zeinei ca traducător o fac să oscileze între identitatea ei americană și patrimoniul ei irakian. Ea vorbește o limbă hibridă, o limbă care se hrănește din patrimoniul familiei (arabă) și din educația societară (engleză). Discursul ei jonglează între cele două limbi, folosind termeni arabi idiomatici care par mai potriviți unei situații date decât echivalentul lor în limba engleză. Expresiile englezești pun în evidență textul în limba arabă, indiferent dacă este vorba de folosirea unor invective sau de versuri de cântece.

Un alt exemplu de dizlocare ca urmare a exilului este Wardiyya Iskandar, protagonistă romanului *Tashari*, a cărei experiență este prezentată ca parte a transformărilor scenei politice și sociale internaționale în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Copiii ei trăiesc această tragedie transnațională și luptă cu sentimentele de deșănțare și alteritate, folosind amintirile, familia și istoria lor națională. Ei își regândesc relația cu țara lor de origine prin reconcilierea identităților lor multiple, naționale, culturale, religioase și politice, fără a compromite stabilitatea relativă și sentimentul de apartenență la țara gazdă. Această experiență de deplasare impune personajelor din romanul lui Inaam Kachachi o nouă formă de apartenență, care ar putea fi definită drept “cetățenie nomadă”. Ceea ce este remarcabil în analiza acestui roman este că, pentru mulți irakieni dizlocați, cuvântul exil a pierdut o parte

din adevăratul său înțeles, mitul întoarcerii s-a prăbușit în cele din urmă, iar țările exilului au devenit noua lor patrie.

Concluzii: Toni Morrison and Inaam Kachachi in the Mirror of Comparative Literature („Toni Morrison și Inaam Kachachi în oglinda literaturii comparate”) subliniază principiile literaturii comparate privită din perspectiva occidentală, și interesul tot mai mare pentru alte literaturi și alte culturi ale regiunilor și grupurilor tradițional înstrăinate de canon, cu accentul pe confruntarea diferitelor sisteme critice și de evaluare, criterii diferite de clasificare și terminologii, care conduc la o perspectivă universalizantă. Pe de altă parte, cercetătorul comparatist arab / oriental poate să cântărească literatura de specialitate cu privire la alta sau să favorizeze elocvența alteia pe o bază metodologică și științifică, pentru a dezvălui argumentele pro și contra literaturii și pentru a explica superioritatea unei literaturi față de cealaltă. Dacă, potrivit lui Toni Morrison, este o mișcare care definește omenirea în lumea contemporană, atunci literatura comparată studiază lumea în mișcare și tranzitul liber de la o națiune la alta. Am stabilit și, sperăm, am acoperit două asemănări remarcabile dintre cele două scriitoare: ambele se ocupă de exilați și ambele adoptă o poziție feministă în tratamentul personal al condiției femeii: femeia afro-americană în America albă, rasistă și cea femeia irakiană din diaspora, care se confruntă cu povara deplasării și acceptării exilului în noul mediu.